

Margarita MOISEJEVA

Lietuvių literatūros ir tautosakos
institutas

Vilniaus krikščionių ortodoksų choro formavimosi ypatumai XIX a. penktajame dešimtmetyje

ANOTACIJA. Lietuvos ortodoksų vyskupijos atkūrimas 1840 m. ir jos administracinio centro įsteigimas Vilniuje tapo kertiniu įvykiu ortodoksų giedojimo istorijoje Lietuvoje. Tuometinė ortodoksų giedojimo situacija neleido suformuoti vyskupijos choro iš vietinių giedotojų. Dar kurį laiką po vyskupijos įsteigimo buvo jaučiamas vietinių giedotojų stygius. Analizuojant XIX a. penktojo dešimtmečio ortodoksų konsistorijos dokumentus, saugomus Lietuvos valstybės istorijos archyve, buvo pastebėta, kad vietinio choro formavimo problema buvo prioritetinis klausimas naujai atkurtoje vyskupijoje. Straipsnyje aptariama, kaip vyko šis adaptacinis procesas, kokios strategijos buvo naudojamos, koks buvo ortodoksų giedotojų gyvenimas Vilniuje XIX a. penktajame dešimtmetyje. Tyrimo tikslas – ištirti Vilniaus ortodoksų choro formavimosi ypatumus ir aptarti choro giedotojų sociokultūrinės realijas. Tyrimo metodai: istoriografijos, šaltinių analizė, analitinis lyginamasis. Bendra XIX a. ortodoksų giedojimo situacija Lietuvoje buvo analizuota straipsnio autorės disertacijoje, tačiau Lietuvos vyskupijos vietinio choro formavimas Vilniuje XIX a. penktajame dešimtmetyje nuodugnai nebuvo tirtas.

REIKŠMINIAI

ŽODŽIAI:

ortodoksų giedojimas

Lietuvoje, XIX a.

Lietuvos ortodoksų
vyskupijos dokumentai,

Lietuvos vyskupijos
choras Vilniuje XIX a.

Po Abiejų Tautų Respublikos antrojo (1793 m.) ir trečiojo (1795 m.) padalijimo Lietuva buvo priskirta Rusijos imperijai. Jekaterinos II valdymo metais (iki 1796 m.) prasidėjo masinis unitų perėjimo ar priskyrimo prie Ortodoksų Bažnyčios procesas. Iki XIX a. pradžios kai kuriose parapijose dar vyko unitų pamaldos. XIX a. pradžioje ortodoksų religinis gyvenimas ir giedojimas Lietuvoje buvo sunykęs, trūko dvasininkijos atstovų ir giedotojų, lėšų jiems išlaikyti. Tai rodo keletas faktų:

- ♦ Iki Lietuvos ortodoksų vyskupijos atkūrimo XIX a. Lietuvos ortodoksai buvo priskirti Minsko, vėliau Polocko vyskupijoms. Dokumentuose pažymima, kad 1807 m. į Vievio ir Kruonio vienuolynus norima siųsti kunigų ir vienuolių iš kitų vyskupijos vietų (Перемещение священников... 1807–1808). 1808 m. prasideda

Vievio ir Kruonio vienuolynų uždarymo procesas, jie transformuojami į parapijas (Опись монастырей... 1808–1813).

- ♦ Žinios apie Vilniaus ortodoksų vienuolyną dažnai buvo susijusios su ten siunčiamais kunigais ne pačiomis geriausiomis aplinkybėmis. Minima, kad girtaujantys kunigai iš Minsko vyskupijos siunčiami į Vilniaus vienuolyną (Дело о ссылке священника... 1810; Ссылка дьячка... 1815–1816). Panašių atvejų užfiksuota ir Kauno gubernijos Surdegio vienuolyne (Обвинение иеромонаха... 1814–1815) bei Vievio parapijoje (Перевод пономаря... 1818).
- ♦ 1813 m. prasideda Vilniaus vienuolyno remonto darbai, kuriems pinigų skolina Slucko paviete veikęs Grozovskio vienuolynas. Pažymima, kad pinigai skirti ir tam, kad Vilniaus vienuolynas „išvengtų alkio“ (О ремонте Виленского монастыря 1813–1817). Kai kurie skurstantys dvasininkai turėjo prašyti išmaldos. Antai 1822 m. Vilniuje mirė išmaldos prašęs gruzinų protojerejus Dekanazovas (vardas nenurodytas), ir Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno vyresnysis Ioilas prašo atsiųsti jo auksinį kryželį (Рапорт настоятеля... 1822). Vilnių užėmus prancūzams, remonto darbai vienuolyne sustoja, nurodyta, kad Vilniaus vienuolynas, kaip Bresto ir Drohičino vienuolynai, buvo išvogtas prancūzų (Рапорт о разграблении... 1813). Tačiau jau 1822 m. šie darbai Vilniaus vienuolyne atnaujinami (О ремонте Виленского монастыря 1822–1825).
- ♦ 1814 m. iš Pinsko vienuolyno ir Minsko katedros buvo siunčiami giedotojai, kad galėtų giedoti Vilniuje lankantis imperatoriui (Посылка архимандрита... 1812–1813).

1839 m. Polocko sobore (tuometė Rusijos imperijos teritorija) panaikinus Bresto bažnytinę uniją, 1840 m. buvo atkurta Lietuvos ortodoksų vyskupija, į kurią įėjo Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijos. Vyskupu tapęs Josifas Semaška (tuo metu jam buvo suteiktas arkivyskupo vardas), vengdamas didesnės lotynizacijos įtakos Vilniuje, dėsė perkelti Lietuvos ortodoksų vyskupijos administracinį centrą iš Žirovičių į Vilnių. Vėliau priimtą sprendimą Vilniaus naudai arkivyskupas pagrindė tuo, kad tik tokiu atveju šioje teritorijoje gali išvirtinti ortodoksai (Извеков 2007: 116). Iki unijos panaikinimo Žirovičiuose jau dešimtmetį buvo plėtojama ortodoksų kultūra ir muzikinės tradicijos. 1828 m. įsteigta Žirovičių unitų seminarija, jos valdymas buvo organizuotas pagal ortodoksų dvasinių mokyklų pavyzdį. Žinoma, kad giedojimui šioje seminarijoje vadovavo kunigas Stefanas Grudzinskis. 1833 m. tuometis unitų vyskupas Josifas Semaška, keliaudamas po Lietuvos ir Baltarusijos parapijas, atvyko į Žirovičių seminariją ir inicijavo šios dvasinės mokyklos auklėtinių bažnytinio choro įsteigimą. Iš Sankt Peterburgo buvo atsiųsti Dmitrijaus Bortnianskio bažnytinių giesmių rinkiniai, Žirovičių seminarijoje

įsteigti psalmininkų kursai (Носко 2014: 97–98). Išlikę 1837 m. vyskupų prisiminimai liudija, kad Lietuvos Žirovičių seminarija tuo metu veikė pagal rusiškų ortodoksų seminarijų tvarką, joje buvo studijuojama iš tų pačių vadovėlių ir kviečiami tie patys dėstytojai. Žirovičių vienuolynas buvo nutolęs nuo katalikų vyskupijos centrų, į šią vietą prie Žirovičių Dievo Motinos ikonos keletą kartų per metus suvažiuodavo ortodoksų piligrimai. Tokio tipo švietimo sistema seminarijoje, ortodoksų pamaldos sobore, giedojimas pagal ortodoksų giesmynus (Sankt Peterburgo ortodoksų giedojimo mokyklos tradiciją liudija atsiųsti Bortnianskio kūriniai¹) rodo tiesioginį ryšį su ortodoksų kultūra šiame vienuolyne.

Grįžtant prie vyskupijos centro perkėlimo į Vilnių reikia pabrėžti, kad administracinio Lietuvos ortodoksų vyskupijos centro įsteigimas Vilniuje tapo esminiu ir kertiniu momentu ne tik ortodoksų giedojimo, bet ir visos Ortodoksų Bažnyčios Lietuvoje istorijoje.

Atkurtoje Lietuvos ortodoksų vyskupijoje turėjo būti naujai įsteigtas ir vyskupijos choras. Vietinių choro giedotojų² Lietuvos vyskupijoje tuo metu nebuvo, todėl vienintelė galima išeitis – kviestinių giedotojų įdarbinimas. Tačiau choras iš kviestinių svetimšalių giedotojų buvo sunkiai įmanomas, nes ortodoksų choruose giedojo vaikai (berniukai)³, o pagal įstatymus jų negalima siųsti į kitą vyskupiją. Vyresni seminarijų studentai giedojo tik ten, kur veikė seminarijos. Be to, šalia Lietuvos vyskupijos buvo plėtojamas kitų vyskupijų tinklas, todėl kiekviename naujame ortodoksų administraciniame taške reikėjo savo choro vadovų ir giedotojų. Arkivyskupas Josifas laiškuose tuometiniam Oršos vyskupui Vasilijui Lužinskiui rašo, kad vyskupijos choro sudarymas yra svarbus reikalas naujai atkurtoje vyskupijoje, bet jis neturi tam išteklių Vilniuje (nėra choro vadovo, Žirovičių katedros choro negalima išardyti dėl choro Vilniuje, jis dar nepakankamai „sutvirtėjęs“, o ten giedančių seminaristų negalima atskirti nuo seminarijos

- 1 XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a. tampa populiarus chorinis daugiabalsis giedojimas, kuris vadinamas „itališkuoju“. Tuometis (1796–1825) Maskvos dvaro kapelos vadovas Dmitrijus Bortnianskis palaiko šią kryptį ir kuria šiuo stiliumi, svarbiausiu žanru tampa chorinis koncertas (Лозовая, Шевчук 2000).
- 2 Vietinio choro ar vietinių giedotojų terminas straipsnyje apibrėžiamas ne etnine ir teritorine Lietuvoje gyvenančių žmonių prasme, o pagal Ortodoksų Bažnyčios administracinį teritorinį skirstymą. Lietuvos vyskupijos vietiniais giedotojais yra vadinami Lietuvos vyskupijos teritorijoje išugdyti giedotojai. XIX a. penktajame dešimtmetyje Lietuvos vyskupijai priklausė Vilniaus, Kauno ir Gardino gubernijos, dvasinė mokykla ir seminarija Žirovičiuose (vėliau Vilniuje), todėl vietiniais Lietuvos vyskupijos giedotojais vadiname visus iš šių gubernijų kilusius ir pagrindinėse vyskupijos dvasinėse mokyklose Žirovičiuose arba Vilniuje besimokančius mokinius.
- 3 Moteris į bažnytinį ortodoksų chorą „priėmė“ kompozitorius Aleksandras Archangelskis XIX a. pab., savo kūrinuose keitęs berniukų balsus į moterų tam, kad ortodoksų chorai galėtų siekti geresnės techninės muzikos kokybės (Гарднер 1998: 349).

mokslų). Arkivyskupas nurodo, kad Lietuvos vyskupijai priklauso dalis Polocko vyskupijos darbuotojų, todėl jis prašo nukreipti į Vilnių vieną iš Polocko vyskupijos chorų vadovų – regentą Georgijų Kutuzovą ir kartu su juo atsiųsti nuo penkių iki dešimties jo giedotojų (Дело о образовании... 1844–1845: 27). Vyskupas Vasilijus nesutinka su šiuo prašymu ir atsakomajame laiške nurodo, kad vadovybė draudžia siųsti berniukus iš kitos vyskupijos, jie turi likti mokytis dvasinėje mokykloje ar seminarijoje pagal savo gimimo vietą. Jų išvykimui prieštarautų tėvai ir kiti giminaičiai, nes vaikai yra „jų viltis jaunystėje ir pagalbininkai senatvėje“. O choro vadovo G. Kutuzovo nenori siųsti dėl jo silpnų giedojimo ir choro vadovavimo gebėjimų, abejoja, ar šis choro vadovas galėtų atlikti tokį sudėtingą darbą kuriant naują chorą Lietuvos vyskupijoje, be to, jis būtų reikalingas pačiam vyskupui rengiantis išvykti į kitą vyskupiją (Дело о образовании... 1844–1845: 29). Reaguodamas į susiklosčiusią situaciją Šventasis Sinodas Sankt Peterburge siunčia įsakymą, kuriuo į Vilnių iš Kijevo vyskupijos nukreipia 12 žmonių, išmančių giedojimą ir arkivyskupijos pamaldų seką: 1840 m. į Vilnių vyksta choro vadovas iš Kijevo ir 12 giedotojų iš Kijevo, Černigovo, Poltavos ir Smolensko vyskupijų (Дело о образовании... 1844–1845: 31, 32). Vėliau minimos ir kitos giedotojų vietovės – Minsko, Gardino, Voluinės ir Podolsko gubernijos. Pirmasis giedotojų sąrašas dokumentuose gana ilgas – 26 giedotojai. Bosai ir tenorai buvo jau vyresnio amžiaus – nuo 18 iki 29 metų (devyni giedotojai). Kiti penkiolika giedotojų buvo nuo 10 iki 16 metų. Ne visi šie giedotojai atvyko ar pasiliko. Vėliau nurodyta mažesnė choro sudėtis – devyni 10–15 metų berniukai ir vienas 25 m. jaunuolis (Об устройстве Виленскаго... 1840: 7, 13, 14, 108). Vilniaus choro vadovas (buvęs Kijevo metropolijos choro vadovas) diakonas Dmitrijus Pavlovas ir keli giedotojai atvyko iš Kijevo vyskupijos (Об устройстве Виленскаго... 1840: 22). Dėl giedotojų trūkumo, išvykus arkivyskupui Josifui Semaškai (tuo metu Vilniuje nevyko arkivyskupo pamaldos), choras turėjo giedoti trijose vietose – Švč. Dvasios ir Šv. Trejybės cerkvėse bei Šv. Nikolajaus sobore (Об устройстве Виленскаго... 1840: 17). Pirmosios Vilniaus choro sudėties giedotojai atvyko į Vilnių be jokių būtinų daiktų. Dokumentuose pažymima, kad jie neturėjo tinkamų drabužių, batų ir kitų buičiai būtinų daiktų (chalatų, rankšluosčių, antklodžių, pagalvių, patalynės, čiužinių, kilimų, komodų, spintų, indų, šluotų, higienos priemonių – indų prausimuisi ir puodų).

Tuo metu Rusijos imperijos teritorijoje seminarijos mokiniais (ką jau kalbėti apie dvasinių mokyklų mokinius) dar nebuvo privaloma vienoda apranga. Ši tendencija įsigalėjo tik artėjant XX amžiui. Mažų miestelių ir didžiųjų miestų mokinių drabužiai skyrėsi. Didžiuosiuose miestuose mokinių apranga buvo panaši į gimnazijų mokinių aprangą, mažų miestelių mokiniams drabužiai buvo siuvami iš šeimoje turėtų daiktų. Dvasinių

mokyklų ir seminarijų mokiniai (dvasininkų vaikai) nebuvo rengiami specialiais ortodoksų dvasininkų drabužiais – „podriasnikais“ (*подрясник*), kuriuos galėjo dėvėti ne tik įšventinti dvasininkai, bet ir bažnyčių patarnautojai (Беглов 2016: 123–125). Iš Vilniaus choro giedotojams pirktų daiktų sąrašo galima spręsti, kaip jie rengėsi 1840 m.: naminiai drabužiai – chalatai, apatiniai drabužiai, apatinės kelnės, kelnės, petnešos, ilgaauliai batai, liemenės, paltas (*сюртук*) ir milinīs paltas (*шинель*). Buvo svarbūs ir aksesuarai – kepurė (*кармуз*), kaklaraištis arba šilkinė skarelė ant kaklo, šilkinė nosinaitė ir pirštinės. Dokumentuose pateikti audeklo pavadinimai: gelumbė paltui (*сюртук*), kolenkoro pamušalas paltui (*сюртук*), gelumbės kepurės (*кармуз*), pilkos spalvos gelumbė miliniams paltams, flanelės pamušalas miliniams paltams, gelumbės antklodės, odinės pagalvės, vienuolyno drobė šieno čiūžiniams (*сенники*). Gelumbė, skirta giedotojų drabužiams, buvo minkštinama karštais garais specialia technologija (*декатировка*). Ši paslauga, kaip ir drabužių siuvimas, buvo apmokama atskirai. Medžiaga paltams ir kitiems daiktams buvo matuojama senoviniu matavimo vienetu – alkūnėmis (*локоть*), nors tuo metu jau buvo populiarus matavimas aršinais (*аршин*).

Visiems reikiamiems daiktams įsigyti giedotojams buvo suteikiama nuo 50 iki 100 rublių. Kodėl vieni giedotojai galėjo gauti 100, kiti tik 50 rublių, lieka neaišku. Gavę didesnę sumą paaugliai didelę dalį pinigų, nuo 30 iki 65 rublių, siunčia namo (mamai, našlaičiui pusbroliui ir kt.), gavę mažiau pinigų berniukai visą sumą išleidžia daiktams. Akivaizdu, kad giedotojų išsilavinimas tampa svarbia užduotimi. Tai patvirtina faktas, kad keli giedotojai perka smuikus (Об устройстве Виленскаго... 1840: 4–6), kurie puikiai lavina muzikinius įgūdžius ir muzikinę klausą. XIX a. Vilniuje smuikas kainavo nuo 4 iki 5 rublių. Kartu su smuikais buvo perkamos stygos ir specialios movos (*манишка*), apsaugančios kaklą grojant. Keliems vyresniems giedotojams buvo suteikta teisė į du arklius su vežiku už valdiškus pinigus (Об устройстве Виленскаго... 1840: 15). Suteiktos paslaugos ir daiktai buvo būtini apgyvendinant giedotojus Vilniuje. Vis dėlto iš sąrašo matyti, kad giedotojams buvo skirta daugiau lėšų, nei jiems buvo būtina „pragyvenimui“. Didelę dalį algos kai kurie galėjo išsiųsti namo, kiti nusipirko papildomų priemonių ir aksesuarų, nes vyskupija aprūpino būtiniaisiais daiktais gyvenimui Vilniuje. Pavyzdžiui, šilkinų skarelių pirkimas vietoj medvilninių rodo, kad giedotojų kostiumui buvo skiriamos išskirtinės lėšos. Toks rūpinimasis giedotojais (o galbūt ir išlaidavimas, sprendžiant iš pirmųjų vyskupijos veikimo metų) liudija svarbų jų vaidmenį Lietuvos vyskupijos plėtojimo procese. Pagrindiniu šio proceso planuotoju ir vadovu buvo arkivyskupas Semaška, kuris puikiai žinojo, kad be vyskupijos choro negalėjo vykti ir iškilmingos arkivyskupo pamaldos, iš esmės visos vyskupijos plėtra priklausė nuo tinkamai suformuoto choro. Čia ir atsiskleidžia choro svarba ortodoksų bažnytinėje kultūroje: juk

pamaldose nenaudojami muzikos instrumentai, tad giedotojų buvimas religine prasme yra gyvybiškai svarbus ir būtinas.

Išlikę arkivyskupo Semaškos laišakai Šv. Dvasios vienuolyno archimandritui Platonui rodo jo susirūpinimą Vilniaus vyskupijos choro formavimu. Arkivyskupas nuolat rašo, ką reikia padaryti, kad vyskupijos choras būtų tinkamai suformuotas. Laiškai atskleidžia jį kaip gerai išmanantį šį procesą strategą ir lyderį. Pirmiausia jis užsibrėžė tikslą – per penkerius kadencijos metus išugdyti vietinius Lietuvos vyskupijos giedotojus. Išlikusiuose 1840 m. arkivyskupo Semaškos vietinio choro formavimo planuose (Дело о образовании... 1844–1845: 35; Об устройстве Виленскаго... 1840: 70) pateikiami keli uždaviniai šiam tikslui pasiekti:

- ♦ atsiųsti į Vilnių gerai išauklėtus mokinius iš kitų vyskupijų;
- ♦ Kijevo arkivyskupui Filaretui talkininkaujant, išrinkti diakoną, kuris turėtų gerai išlavintą balsą, išmanytų arkivyskupo pamaldų seką, mokėtų giedoti iš natų ir galėtų surinkti chorą iš vietinės dvasininkijos jaunesniųjų atstovų Vilniuje;
- ♦ prašoma, kad į 1832 m. išleistą Rusijos imperijos Įstatymų kodeksą (kuris juridiskai ir praktiškai reglamentavo daugelį Ortodoksų Bažnyčios aspektų) būtų įtrauktos pataisos, kurios leistų „skolinti“ giedotojus ir kitus dvasininkijos atstovus iš kitų vyskupijų, suteiktų galimybę mokėti jiems atitinkamą algą, apgyvendinti ir kt.;
- ♦ sudaryti su giedotojais penkerių metų sutartį, po kurios, jeigu jie nenorės likti Vilniuje, išsiųsti juos į savo gimtas vyskupijas, užtikrinant Vilniuje įgytų žinių ataskaitas;
- ♦ atrinkti nuo dešimties iki penkiolikos mokinių su tinkamais balsais iš Lietuvos vyskupijos dvasinių mokyklų (Žirovičių, Borūnų ir Kobrino) ir mokyti juos giedojimo; šie mokiniai taip pat bus išlaikomi iš Švč. Trejybės vienuolyno lėšų. Po kurio laiko jie turės pakeisti iš kitų vyskupijų atvežtus giedotojus.

Kita jo užduotimi tampa įvairių vadovėlių pirkimas ir siuntimas iš kitų Lietuvos vyskupijų dvasinių mokyklų bibliotekų (minimos Borūnų ir Žirovičių bibliotekos) chorui atrinktiems mokiniams. 1840 m. mažamečiams giedotojams siunčiami rusų, slavų, graikų, lotynų gramatikos, katechezės, aritmetikos, geografijos (Arsenjevo) vadovėliai, Kornelijaus Nepoto knygos lotynų kalba (Об устройстве Виленскаго... 1840: 72). Pirmasis choro vadovas Dmitrijus Pavlovas prašo atsiųsti giesmynus, bet nenurodo konkrečių, todėl sulaukia arkivyskupo pastabos. Išlikusiame jo laiške archimandritui Platonui jis griežtai leidžia suprasti, kad ateityje dėl giesmynų siuntimo Pavlovas turi kreiptis tiesiogiai į Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno archimandritą Platoną, o ne ieškoti įvairių būdų, kaip pasiekti jį (arkivyskupą Josifą) asmeniškai. Galbūt tai buvo susiję su tuo, kad

tuometu jis buvo išvykęs iš Vilniaus, nes laiškas buvo siųstas iš Sankt Peterburgo (Об устройстве Виленскаго... 1840: 79). Vėliau arkivyskupas teiraujasi, ar tikrai vyskupijoje pasirinkta tinkamų giesmynų atsiuntimu Vilniaus vyskupijos chorui, ir pabrėžia, kad šią užklausą buvo pateikęs prieš pusę metų (kovo mėn., o laiškas datuojamas rugsėjo mėn.). Laiške jis prašo nurodyti konkrečius giesmynų pavadinimus ir klausia, ar be tinkamų natų giedotojų buvimas ir išlaikymas chore yra pateisinamas. Šis laiškas taip pat buvo siųstas iš Sankt Peterburgo. Gali būti, kad arkivyskupas daugiau nei pusę metų buvo Sankt Peterburge ir negalėjo asmeniškai stebėti choro formavimo. Kartu išryškėja jo griežtas būdas, kai kalbama apie netinkamai atliekamus darbus, kuriuos prašo atlikti jam nesant Vilniuje.

Pirmieji vyskupijos choro veiklos metai pasižymėjo gana sunkia giedotojų ir choro vadovų adaptacija. Slaptame dokumente nurodomas netinkamas kai kurių choro giedotojų elgesys (užfiksuotas dviejų mokinių girtavimas ir priekabiavimas prie daktaro Godlevskio žmonos, kuri gyveno Markučiuose ir buvo išėjusi pasivaikščioti į Rusų pievas). Po šio įvykio vadovybė nusižengusius giedotojus išsiuntė atgal į Kijevo ir Smolensko vyskupijas (Об устройстве Виленскаго... 1840: 95, 102–104). Choro vadovas Dmitrijus Pavlovas taip pat prašo grąžinti jį į Kijevo dėl pašlijusios sveikatos.

1841 m. arkivyskupas iš naujo pradeda formuoti vietinį vyskupijos chorą. Į choro vadovo pareigas pretenduoja aukšto rango specialistas – Minsko pagrindinio vyskupijos choro regentas Mitrofanus Uspenskis. Apie jo kandidatūrą rašo pats arkivyskupas Semaska (Дело о образовании... 1844–1845: 83). Būtent šio choro vadovo veikla tapo reikšminga kuriant vyskupijos chorą Lietuvoje. Uspenskis chorui vadovavo apie dešimtmetį. Vyskupijos vadovybė reikalavo, kad giedotojai būtų mokomi pagal dvasinių mokyklų programas (Об устройстве Виленскаго... 1840: 74–75), todėl iki dvasinės mokyklos atidarymo jis buvo vienintelis giedotojų mokytojas. Nuo pat pirmų dienų pastebimas jo rimtas ir profesionalus požiūris į šį darbą: rašomos pastabos apie netinkamai atrinktus giedotojus, asmeniškai ieškoma kiekvieno choro giedotojo – tam Uspenskis vyksta į Žirovičius ir Borūnus. Netinkamų giedotojų sąrašas yra gana ilgas – nurodyti 23 mokiniai, todėl arkivyskupo dvejonės dėl giedotojų tinkamumo giedoti chore tikriausiai buvo pagrįstos. Uspenskis išbraukia iš sąrašo trylika mokinių, neturinčių gebėjimų giedoti chore, pakeičia vadovėlius, iš Lietuvos vyskupijos seminarijos bibliotekos Žirovičiuose siunčia naujus vadovėlius: Šventąją istoriją, Kuminskio aritmetiką, rusų, graikų, slavų, lotynų gramatikas, lotynų, graikų chrestomatijas, katechezę, Kronibergerio lotynų žodyną, Šrevelio graikų žodyną, rusų ir lotynų kalbos dailyraščius (Об устройстве Виленскаго... 1840: 80, 82).

Mokomosios literatūros sąrašas išsamesnis ir tikslesnis nei 1840 m. sąrašas, vadovėlių yra daugiau, jie parinkti kruopščiai, atsižvelgiant į praktinį jų naudojimą. Išlikę vyskupijos vadovybės prašymai Uspenskiui rodo, kad vadovybė pasitikėjo šio regento profesionalumu, turimomis žiniomis: prašoma pasilikti Žirovičiuose ilgiau, pamokyti ten esamus giedotojus, nukreipti juos tinkama vaga (Об устройстве Виленского... 1840: 36). Dokumentuose figūruoja dešimt mokomų giedotojų. Įdomi detalė – į chorą prašėsi būti priimamas ir regento brolis Grigorijus Uspenskis, kuris dėl „gebėjimų stokos“ buvo išbrauktas iš Kalugos dvasinės seminarijos, tačiau, Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno archimandrito Platono žodžiais, turėjo gerą balsą (bosą), kuris ilgainiui esą dar būtų pagerėjęs (Дело о образовании... 1844–1845: 104). Vis dėlto jo paklauses choro vadovas Uspenskis nusprendžia, kad brolio giedojimo lygis nėra pats geriausias, ir siūlo jam mažesnę algą. Kitiems profesionaliesiems giedotojams numatyta didesnė alga. Galime teigti, kad giedotojai gaudavo skirtingą algą, ir ji priklausė nuo giedotojų pasirengimo lygio, balso galimybių, talento, giedojimo ir muzikinio rašto išmanymo. Giedotojų ugdymo reikalais rūpinosi Uspenskis. Kol nebuvo atidaryta Vilniaus dvasinė mokykla, jie buvo mokomi ne tik giedojimo, bet ir kitų disciplinų. 1841 m. giesmynai vyskupijos chorui buvo užsakomi iš Sankt Peterburgo: bažnytinio ciklo giedojimas iš Obichodo (*обиходное пение*) ir Panichidos giedojimas; aštuoni tribalsių ir keturbalsių pjesių sąsiuviniai; trys Piotro Turčianinovo bažnytinių giesmių harmonizacijų keturiems balsams knygos; dvi šventinių giesmių „Tave, Dieve, šlovinam“ (*Тебе, Бога, хвалим*) knygos; koncertai: „Žodžius mano išgirski, Viešpatie“ (*Глаголы моя внуши, Господи*), „Pamilsiu tave, Viešpatie“ (*Возлюблю тя, Господи*), „Širdis mano pasiruošus, Dieve“ (*Готово сердце мое, Боже*); Cherubinių giesmė; giesmė „Tėve mūsų“; septyni dvasiniai trio (Дело о образовании... 1844–1845: 99). Didžioji dalis knygų – religinės paskirties, bet būta ir dainavimo pjesių sąsiuvinų. Dokumente jų autoriai nenurodyti. Siunčiami giesmynai atitiko Sankt Peterburgo religinės muzikos tradiciją.

1844 m. naujai atsiradusiame Kauno vikariate steigiamas ir naujas Kauno vyskupijos choras. Vadovybė pageidauja, kad jam vadovautų vietinis Lietuvos ortodoksų seminarijos mokinys Michailas Čebotarius, bet jo vadovu liktų Uspenskis (Дело о образовании... 1844–1845: 169). Toks vadovų pasirinkimas tik dar labiau paryškina Vilniaus choro vadovo Uspenskiečio užimamą autoritetingą ortodoksų giedojimo specialisto poziciją Lietuvoje. Kaip ir naujai įsteigto Vilniaus vyskupijos choro atveju, Kauno chorui nerasta tinkamų vietinių kandidatų, todėl buvo prašoma atsiųsti jų iš gretimų vyskupijų. Giedotojai buvo kviečiami iš Černigovo vyskupijos kapelos, Podolsko ir Smolensko vyskupijų (Дело о образовании... 1844–1845: 140).

Vietinio choro formavimas Vilniuje buvo strategiškai svarbus planas plėtojant ortodoksų vyskupiją Lietuvoje. Išlikusi arkivyskupo Josifo Semaškos 1844 m. byla apie vietinių chorų sudarymą Lietuvos arkivyskupijos katedroje Vilniuje ir Kauno vikariate atveria daug šio proceso detalių (Дело о образовании... 1844–1845: 26). Byloje nurodyta, kad šie darbai prasidėjo 1840 m. gegužės 5 d., o baigėsi 1844 m. lapkričio 10 d. Tačiau šios datos negalime laikyti vietinio choro formavimo pabaiga. Nors 1844 m. chore buvo keli vietiniai giedotojai, diakonai arba vietinių vienuolynų atstovai, į Lietuvos vyskupiją vis dar buvo siunčiami giedotojai ir iš tolimų kraštų: Riazanės, Kalugos, Orlovo, Tulos vyskupijų (Дело о образовании... 1844–1845: 24, 144–147, 174). Išlikę arkivyskupo prašymai Uspenskiui atrinkti chorui iki 20 mokinių iš Slucko dvasinės mokyklos (Дело о образовании... 1844–1845: 20). Taigi byloje pažymėti 1844 metai galėjo reikšti pirmojo choro formavimo etapo pabaigą, kai jau buvo sustyguotas svarbiausio Lietuvos ortodoksų vyskupijos muzikinio kolektyvo darbas, nors didžiąją dalį giedotojų vis dar sudarė nevietinių dvasinių mokyklų mokiniai.

Situacija pasikeitė artėjant penktojo dešimtmečio pabaigai. 1849 m. giedotojus į chorą rinko speciali nepriklausoma komisija, kurią sudarė Kauno vikariato vyskupas, Šv. Nikolajaus soboro Vilniuje giedotojas, buvęs Žirovičių regentas ir Žirovičių dvasinės mokyklos darbuotojai. Chorams vadovauja ir giedotojus Žirovičiuose ir Vilniuje moko Uspenskis. Toks ilgalaikis regento darbas Vilniuje gali reikšti, kad šis vadovas galėjo formuoti ar prisidėti prie atitinkamos vietinės giedojimo tradicijos Lietuvos vyskupijoje formavimo. Nėra tikslių duomenų, iš kur atvyko kiekvienas giedotojas, bet minimos Drohičino ir Kameneco vietovės. Iš Žirovičių dvasinės mokyklos atrinkti devyni giedotojai perkelti mokyti į Vilniaus dvasinę mokyklą (Дело о избрании... 1849: 4). Tai reiškia, kad 1849 m. pirmą kartą nuo choro formavimo pradžios nėra nė vieno kvietinio giedotojo iš kitų vyskupijų. Visi Vilniaus vyskupijos choro giedotojai yra atrinkti iš Lietuvos vyskupijos dvasinės mokyklos – Žirovičių. Jie gyvena Vilniuje ir mokosi Vilniaus dvasinėje mokykloje. Ugdo juos giedojimo specialistas Mitrofanus Uspenskis, jo kaip Lietuvos vyskupijos choro vadovo stažas tuo metu yra aštuoneri metai. Atrinkti mokiniai buvo kilę iš gretimos Gardino gubernijos, kuri tuo metu priklausė Lietuvos vyskupijai. Taigi Ortodoksų Bažnyčios administracinio teritorinio skirstymo kontekste galime teigti, kad būtent nuo tada Lietuvos vyskupijos choras tampa vietiniu muzikiniu kolektyvu ir gali reprezentuoti Lietuvos vyskupijos „vietinę“ muzikinę kultūrą.

Verta paminėti, kad kai kurie iš Žirovičiuose atrinktų giedotojų nevyksta į Vilnių; išlikę jų tėvų prašymai nesiųsti mažamečių vaikų į Vilnių, pagrindinė priežastis – netinkama sveikata, silpnas kūno sudėjimas, neišvystyta krūtinė ilgalaikiam giedojimo praktikavimui (Дело о избрании... 1849: 12, 13, 39). Iš šių prašymų galima spręsti, kad

1849 m. giedojimas Vilniaus vyskupijos chore kėlė mažamečių vaikų tėvų susirūpinimą, jie nenorėjo išleisti jų į svetimą Vilniaus kraštą. Šiuo atveju reikėtų nuodugniau aptarti Vilniaus vyskupijos choro vadovo Mitrofano Uspenskio vaidmenį giedojusių berniukų atžvilgiu. Tuo metu choro vadovas turėjo atstoti giedotojams mokytoją, prižiūrėtoją ir tėvą. Iš dokumentų matyti, kad choro vadovo vaidmuo neapsiribojo tik vadovavimu giedojimui per pamaldas ar ugdymo veikla. Uspenskis atstovavo giedotojų interesams, siūlė pakelti algą, rūpinosi kasdienių svarbių daiktų, drabužių ir t. t. pirkimu, stebėjo choro giedotojų gebėjimus ir balsus, prireikus keitė jų sudėtį. Minimi ir mažamečiai giedotojai, kuriems buvo būtina mokėti, kad jie galėtų aplankyti tėvus arba tiesiog nusipirkti saldumynų gyvenimui toli nuo namų pajvairinti (Об устройстве Виленского... 1840: 57). Choro vadovas atsakingai žiūrėjo į savo pareigas, o pavyzdys apie pinigus mažamečiams giedotojams rodo, kad jis buvo labai žmogiškas ir protingas vadovas, kuriam rūpėjo ne tik materialinė, bet ir psichologinė giedotojų būklė. Be gramatikos, aritmetikos ir kitų ugdymo dalykų, dvasinėse mokyklose buvo dėstomas intensyvus giedojimo kursas. Išlikę 1842 m. dokumentai rodo, kad mokiniai kiekvieną dieną turėjo po du giedojimo užsiėmimus, iš viso trukusius tris valandas (Об устройстве Виленского... 1840: 58). Greta pamokų savaitgaliais jie turėjo dalyvauti ir giedoti pamaldose, todėl atitinkamos premijos ar algos pakėlimas galėjo būti sudėtingo mokymosi motyvacija.

Ortodoksų muzikinis gyvenimas, dėl XIX a. penktajame dešimtmetyje išugdytų vietinių giedotojų įgavęs pagreitį, plėtojamas ir toliau. Per Viešpaties krikšto šventę pradėtos organizuoti procesijos per Vilniaus senamiestį – nuo Šv. Dvasios vienuolyno iki Vilnelės, su giedojimu, varpų skambesiu ir upės vandens šventinimu. Neretai prie šių procesijų prisijungdavo ir kitų konfesijų atstovai (Литовские епархиальные ведомости 1863: 15–16). Buvo vertinama Lietuvos parapijų būklė, į jas siunčiami giesmynai ir kitos bažnytinės knygos (Ibid.: 59). Intensyviai steigiamos parapiinės mokyklos, į jas nukreipiami mokytojai, kurie kartais turėjo mokytis ir lietuvių kalbos, kad galėtų vaikus mokyti ortodoksų giedojimo (Литовские епархиальные ведомости 1864: 838). Visi šie procesai galėjo vykti dėl carinės okupacijos metais taikytos rusifikavimo politikos Lietuvoje. Nors ir nebuvo stengiamasi visus lietuvius paversti ortodoksais, Katalikų Bažnyčiai spaudžiant, suintensyvėjo Ortodoksų Bažnyčios plėtra Lietuvoje ir visi kiti su tuo susiję ortodoksų kultūros plėtros procesai.

Išvados

Apibendrinami pateiktą medžiagą galime teigti, kad Lietuvos ortodoksų vyskupijos choro raida XIX a. penktajame dešimtmetyje pasižymėjo vietinių giedotojų paieška ir ugdymu. Lietuvos vyskupijos choro formavimas vyko nuo 1840 iki 1849 metų. Pirminis choras, sudarytas tik iš vietinių Lietuvos vyskupijos giedotojų, buvo suformuotas 1849 metais. Įgyvendinant vietinio choro idėją buvo naudojamos įvairios strategijos: patyrusių giedotojų iš kitų vyskupijų kvietimas; tinkamo choro vadovo paieška; vietinių Lietuvos vyskupijos dvasinių mokyklų mokinių rengimas giedojimui chore; giedojimo ugdymo programų sudarymas; tinkamų giesmynų chorui siuntimas; vietinės Vilniaus dvasinės mokyklos įkūrimas. Visus šiuos uždavinius planavo ir vietinio choro formavimo procesui nuo pat pradžių vadovavo Lietuvos vyskupijos arkivyskupas Josifas Semaška, kuris preciziškai stebėjo ir rūpinosi šio choro plėtra. Įvairius administracinius reikalus tvarkė Šv. Dvasios vienuolyno archimandritas, vėliau – Kauno vikaras Platonas. Pagrindiniu vyskupijos choro formavimo vykdytoju galime laikyti buvusį Minsko vyskupijos choro vadovą Mitrofaną Uspenskį, kuris ne tik pasižymėjo išskirtinio ortodoksų giedojimo specialisto ir choro vadovo kompetencijomis, bet ir rūpinosi giedotojų materialine bei psichologine gyvenimo gerove Vilniuje. Giedotojų ugdymo procesas vyko pagal ortodoksų dvasinių mokyklų programas, jam vadovavo choro vadovas Uspenskis.

XIX a. penktajame dešimtmetyje įkurtoje Vilniaus dvasinėje mokykloje galėjo mokytis Lietuvos vyskupijos giedotojai. Tuo metu veikė ir kita svarbi Lietuvos vyskupijos Žirovičių dvasinė mokykla, kurioje Lietuvos vyskupijos chorui rinko giedotojus ir dėstė Uspenskis. Išlikusios dvasinių mokyklų giedojimo programos rodo intensyvų praktinio giedojimo ir įvairių teorinių disciplinų kursą, kurį turėjo išėiti kiekvienas mokinys. Didžiąją dalį vyskupijos choro XIX a. sudarė 9–15 m. vaikai ir paaugliai, mažesnę dalį – jaunuoliai nuo 18 iki 25 metų. Choro vadovai rūpinosi giedotojų išsilavinimu, elgesiu, drabužių, batų ir kitų reikalingų daiktų įsigijimu. Visi būtini daiktai buvo perkami iš vyskupijos lėšų, giedotojų ugdymas dvasinėje mokykloje buvo nemokamas. Sudėtingas ugdymo procesas ir gyvenimas svetimame Vilniuje buvo motyvuojamas atitinkama giedotojų alga, kuri priklausė nuo jų giedojimo įgūdžių ir talento, o vėliau ir nuo amžiaus (mažiausiems giedotojams taip pat buvo mokamas nedidelis atlygis, kad jie galėtų aplankyti tėvus ir turėtų dienpinigių asmeninėms reikmėms).

*Įteikta 2021 11 11
Priimta 2021 12 08*

LITERATŪRA

- Беглов, А. Один день православного семинариста: повседневная жизнь российских семинаристов во второй половине XIX – начале XX вв. по воспоминаниям современников. *Религиозное образование в России и в Европе в конце XIX – начале XX в.* Под ред. Е. Токаревой, М. Инглота. Санкт-Петербург: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2016, р. 114–140; prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/32323186> [žiūrėta 2021 12 14].
- Гарднер, И. *Богослужбное пение Русской Православной Церкви*. Т. 2. Сергиев Посад: Московская Духовная Академия, 1998.
- Извеков, Н. *Высокопреосвященный Иосиф (Семашко) митрополит Литовский и Виленский*, 1889. Репринтное издание – Киев: Киевский Свято-Введенческий мужской монастырь, 2007.
- Лозовая, И.; Шевчук, Е. История русского церковного пения. *Православная Энциклопедия*. Том «Русская Православная Церковь», 2000, р. 599–610; prieiga per internetą: <https://www.academia.edu/35054354> [žiūrėta 2021 12 14].
- Носко, М. *Униатская Церковь в первой трети XIX века. Движение к воссоединению с православием*. Минск: Свято-Елисаветинский монастырь, 2014.
- Дело о избрании некоторых учеников в певчий Литовский Архиерейский хор и об увольнении их из онаго, 1849. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 610, ap. 1, b. 349, l. 4, 12–13, 39.
- Дело о образовании певчих Архиерейских хоров Литовского и Ковенского, 1844–1845. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 605, ap. 2, b. 697, l. 20, 24, 26–27, 29, 31–32, 35, 83, 99, 104, 144–147, 169, 174.
- Дело о ссылке священника Речицкой Николаевской церкви Т. Адамачного в Виленский монастырь за пьянство, 1810. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 1810.
- Литовские епархиальные ведомости, 1863. *Baltarusijos nacionalinė biblioteka*, šifras – Зок. 16419, р. 15–16, 59.
- Литовские епархиальные ведомости, 1864. *Baltarusijos nacionalinė biblioteka*, šifras – Зок. 16419, р. 838.
- Обвинение иеромонаха Сурдецкого Свято-Духова монастыря (Ковенской губ.) в непорядочном поведении, 1814–1815. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 3516.
- Об устройстве Виленского Архиерейского певческого хора, 1840. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. 610, ap. 1, b. 349 (неpažymėta archyvo vidinė byla Nr. 24, turi atskirą numeraciją), l. 4–7, 13–15, 17, 22, 24, 36, 57–58, 70, 72, 74–75, 79–80, 82, 102–104, 108, 140.
- Опись монастырей в Евье, Кронис, 1808–1813. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 2047.
- О ремонте Виленского монастыря, 1813–1817. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 2895.
- О ремонте Виленского монастыря, 1822–1825. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 6200.
- Перевод пономаря Гродненского Софийского собора А. Сулковского в Евейскую Успенскую церковь (Трокского пов. Вилен. губ.) за пьянство, 1818. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 4565.
- Перемещение священников и других в Евейском Успенском монастыре (Трокского пов.) и Кронского Троицкого Ковенского пов., 1807–1808. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 1961.

- Посылка архимандрита Пинского Богоявленского монастыря Лазаря, дьякона Минского Петропавловского кафедрального собора В. Конопасевича, псаломщика Похиленнова и певчих в г. Вильно для встречи императора на случай его проезда через город, 1812–1813. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 2776.
- Рапорт настоятеля Виленского монастыря Иоила о смерти в г. Вильно просившего подаяния протоиерея Д. Деканазова, 1822. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 5662.
- Рапорт о разграблении французскими войсками Виленского, Брестского Симеонского, Дрогичинского Троицкого монастырей, 1813. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 2898.
- Ссылка дьячка Ф. Лисовского из Минского Петропавловского в Виленский монастырь за пьянство, 1815–1816. *Baltarusijos valstybės istorijos archyvas*, f. 136, ap. 1, b. 3557.

Peculiarities of the formation of the Vilnius Christian Orthodox Choir in the 19th century

SUMMARY. Restoration of the Lithuanian Orthodox Diocese in 1840 and the establishment of its main center in Vilnius became an essential and crucial moment in the history of Orthodox chanting in Lithuania. But the situation of Orthodox chanting at that time did not allow the formation of a diocesan choir composed only of local singers. The scarcity of local singers was felt for some time after the diocese was established. Analyzing the documents of the Orthodox Diocese from the 1840s kept in the Lithuanian State Historical Archive, it was noticed that the problem of forming a local choir had to be resolved as soon as possible, which was a priority issue in the newly established diocese. The diocesan choir became local in about a decade. To achieve this goal, chanting specialists from other dioceses were invited to Vilnius, an education system was being developed, a Vilnius spiritual school was established, the Žirovičiai Spiritual School and the Seminary of the Lithuanian Diocese in Žirovičiai (later moved to Vilnius) operated. Singers from other dioceses were eventually replaced by students from local spiritual schools. The process of forming the local Vilnius choir was led by Archbishop Josif Semaška, and the main executor of this process was Mitrofan Uspenskis, the leader of the diocesan choir from Minsk. The aim of the research is to investigate the peculiarities of formation of the local Vilnius Orthodox choir and to discuss the sociocultural realities of Orthodox singers in Vilnius in the 1840s. The article uses historiography, analytical comparative and source analysis methods.

KEYWORDS:
Orthodox singing
in Lithuania, 19th c.
documents of the
Lithuanian Orthodox
Diocese, choir of the
Lithuanian Orthodox
Diocese in Vilnius.